

प्रदेश लोक सेवा आयोग
कोशी प्रदेश, विराटनगर, नेपाल
 प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका प्राविधिक तर्फ स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह,
 सहायकस्तर पाँचौ तह, कविराज पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

यस पाठ्यक्रमलाई निम्नानुसार विभाजन गरीएको छः

परीक्षाको चरण	परीक्षाको किसिम	पूर्णाङ्क
प्रथम	लिखित परीक्षा (वस्तुगत)	१००
द्वितीय	लिखित परीक्षा (विषयगत)	१००
अन्तिम	अन्तर्वार्ता	३०

परीक्षा योजना (Examination Scheme)

१. प्रथम चरण (First Phase): लिखित परीक्षा

पत्र	विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या x अङ्क भार	समय
प्रथम	सेवा सम्बन्धी	१००	४०	वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice)	५० प्रश्न x २ अङ्क = १००	४५ मिनेट

२. द्वितीय चरण (Second Phase): लिखित परीक्षा

पत्र	विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या x अङ्क भार	समय
द्वितीय	सेवा सम्बन्धी	१००	४०	विषयगत (Subjective)	छोटो उत्तर (Short Answer) १२ प्रश्न x ५ अङ्क = ६० लामो उत्तर (Long Answer) ४ प्रश्न x १० अङ्क = ४०	२ घण्टा ३० मिनेट

३. अन्तिम चरण : अन्तर्वार्ता (Interview)

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	समय
व्यक्तिगत अन्तर्वार्ता (Individual Interview)	३०	मौखिक (Interview)	

द्रष्टव्यः

- यो पठ्यक्रम योजनालाई प्रथम चरण (लिखित परीक्षा: वस्तुगत), द्वितीय चरण (लिखित परीक्षा: विषयगत) तथा अन्तिम चरण (अन्तर्वार्ता) गरी तीन चरणमा विभाजन गरीएको छ ।
- लिखित परीक्षाको प्रश्नपत्रको माध्यम भाषा पाठ्यक्रमको विषयवस्तु जुन भाषामा दिइएको छ सोही भाषाको आधारमा नेपाली वा अंग्रेजी मध्ये कुनै एक मात्र भाषा हुनेछ । तर विषयवस्तुलाई स्पष्ट गर्नुपर्ने अवस्थामा दुवै भाषा समेत प्रयोग गर्न सकिने छ ।

३. लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुनेछ ।
४. वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice) प्रश्नहरूको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ । तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन ।
५. परीक्षा हलमा मोबाइल फोन, स्मार्ट वाच, हेडफोन वा यस्तै प्रकारका विद्युतीय उपकरण, पुस्तक, नोटबुक, झोला लगायतका वस्तुहरू लैजान पाइने छैन ।
६. विषयगत प्रश्नका लागि तोकिएको अङ्कका हकमा एउटा लामो प्रश्न वा एउटै प्रश्नका दुई वा दुई भन्दा बढी भाग (Two or more parts of a single question) वा एउटा प्रश्न अन्तर्गत दुई वा बढी टिप्पणीहरू (Short notes) सोध्न सकिनेछ ।
७. परीक्षामा सोधिने प्रश्न संख्या, अंक र अंकभार यथासम्भव सम्बन्धित पत्र/विषयमा दिइए अनुसार हुनेछ ।
८. द्वितीय पत्र (विषयगत प्रश्न हुने पत्र) का हकमा प्रत्येक खण्डका लागि छुट्टाछुट्टै उत्तरपुस्तिकाहरू हुनेछन् । परीक्षार्थीले प्रत्येक खण्डका प्रश्नहरूको उत्तर सोही खण्डको उत्तरपुस्तिकामा लेख्नु पर्नेछ ।
९. प्रथम र द्वितीय पत्रका पाठ्यक्रमका एकाईहरूबाट सोधिने प्रश्नहरूको संख्या देहाय अनुसार हुनेछ :

प्रथम पत्रका एकाई	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	जम्मा
प्रश्न संख्या	२	४	८	६	४	२	२	४	४	१०	२	२	५०
अङ्क भार	४	८	१६	१२	८	४	४	८	८	२०	४	४	१००
द्वितीय पत्र खण्ड	क						ख						
लामो उत्तर प्रश्न	२						२						४
छोटो उत्तर प्रश्न	६						६						१२
अङ्क भार	५०						५०						१००

१०. यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र/विषयका विषयवस्तुमा जेसुकै लेखिएको भएतापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून, ऐन, नियम, नीतिहरू परीक्षाको मिति भन्दा तीन महिना अगाडि (संसोधन भएका वा संशोधन भई हटाईएका वा थप गरी संशोधन भएका) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ ।
११. प्रथम चरण (First Phase) को लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय चरण (Second Phase) को लिखित परीक्षामा सम्मिलित गराइनेछ ।
१२. लिखित परीक्षाको प्रथम चरण (First Phase) मा प्राप्त गरेको प्रासाङ्कको शत प्रतिशत अङ्क तथा द्वितीय चरण (Second Phase) को प्रासाङ्क जोडी कूल अंकको आधारमा लिखित परीक्षाको नतिजा प्रकाशित गरिनेछ ।
१३. लिखित परीक्षामा छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र अन्तिम चरणको अन्तर्वार्तामा सम्मिलित गराइनेछ ।
१४. लिखित परीक्षा र अन्तिम चरणको अन्तर्वार्ताको कुल अङ्क योगका आधारमा अन्तिम परीक्षाफल प्रकाशित गरिनेछ ।
१५. पाठ्यक्रम लागू मिति:- २०८०/०७/२४

प्रदेश लोक सेवा आयोग
कोशी प्रदेश, विराटनगर, नेपाल
प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका प्राविधिक तर्फ स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह,
सहायकस्तर पाँचौ तह, कविराज पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथम र द्वितीय पत्र: सेवा सम्बन्धी

खण्ड: क

१. मौलिक सिद्धान्त

- १.१ आयुर्वेद अवतरण, संहिताकाल, बौद्धकाल, मल्लकाल, नेपालमा आयुर्वेदको विकासक्रम
- १.२ आयुर्वेद स्वास्थ्य नीति, आयुर्वेद स्वास्थ्य संगठन र संस्थाहरूको ज्ञान
- १.३ पुरुष, प्रकृति, पंचमहाभूत पर्दाथहरूको ज्ञान
- १.४ त्रिदोष (भेद, स्थान, कर्म, ज्ञान) त्रिगुण, धातु, उपधातुको ज्ञान

२. शरीर रचना तथा क्रिया विज्ञान

- २.१ शरीर रचना र क्रियागत ज्ञान
- २.२ अस्थिपञ्जर, मांशपेशी, श्वासप्रश्वास, पाचन, रक्तसञ्चार, उत्सर्जन, प्रजनन प्रणाली, अन्तःस्रावी ग्रन्थी, नाडी प्रणालीहरूको ज्ञान
- २.३ दोष, धातु, उपधातु, ओज, मल, मर्म, सिरा, धमनी, कोषहरूको ज्ञान

३. द्रव्यगुण विज्ञान

- ३.१ परिभाषा, प्रयोजन, पदार्थ, रस, गुण, वीर्य, विपाक, प्रभाव, पञ्च भौतिक विशेषता, संग्रह, संरक्षण, कर्महरूको ज्ञान
- ३.२ पारिभाषिक शब्दहरू, संस्थानिक कर्म, गण, घटक, आधुनिक औषधि विज्ञानको सामान्य ज्ञान
- ३.३ निम्न द्रव्यहरूको रस, गुण, वीर्य, विपाक, आमयिक प्रयोगको ज्ञान:-
अपामार्ग, अर्जुन, अशोक, अश्वगन्धा, अतिविषा, अश्वत्थ, अस्थिसंहारी, अर्क, अहिफेन, आमलकी, आर्द्रक, आरग्वध, इसवगोल, उशीर, उदूम्बर, एरण्ड, एलाद्वय, कण्टकारी, कटुफल, कम्पिल्लक, कटुकी, कपिकच्छु, काँचनार, किराततित्त, कुटज, कुमारी, कुष्ठ, कुपिलु, करवीर, कुलत्थ, कुष्माण्ड, कासमर्द, गुञ्जा, धत्तुर, भल्लातक, बर, वत्सनाभ, सर्पगन्धा, खदिर, गुग्गुलु, गुडूची, गोक्षुर, चक्रमर्द, चित्रक, जातिफल, जीरक, तालिसपत्र, तुलसी, दारुहरिद्रा, द्रोणपुष्पी, धातकी, निम्ब, पलाश, पारिजात, पाषाणभेद, पिप्पली, पुनर्नवा, बाकुची, बिल्व, बिभितक, भृंगराज, भूम्यामलकी, मंजिष्ठा, मरिच, मण्डुकपर्णी, मुस्तक, यवानी, यष्टिमधु, रसोन, रास्ना, रुद्राक्ष,

रोहितक, वचा, वरुण, वासक, विडंग, विदारीकन्द, शटी, शतावरी, शिग्रु, शिरीष, श्योनाक, शाल्मली, सप्तपर्ण, हरिद्रा, हरितकी, त्रिवृत्त, जटामासी, चन्द्रशूर, जाती, तिल, देवदारु, दूर्वा, द्राक्षा, धान्यक, बला, बबूल, बर्बरी, बृहती, मुशली, मेथिका, लज्जालु, वट, शुण्ठी, सारिवा, दमनक (तितेपाती)

४. रस शास्त्र तथा भैषज्य कल्पना

४.१ परिभाषा प्रकरण, खनिज, महारस, रस, उपरस, रत्न, उपरत्न, धातु, उपधातु, विष, उपविषहरूको शोधन सम्बन्धी ज्ञान सहित औषधि कल्पना, पंचविध कषाय कल्पना, चूर्ण, वटी, अवलेह, आसव, अरिष्ट, तैल, घृत, मलहम आदिको प्रयोग मात्राको ज्ञान

५. सामुदायिक चिकित्सा

५.१ स्वास्थ्यको परिभाषा, स्वास्थ्य शिक्षा, प्राथमिक स्वास्थ्य, वातावरणीय स्वास्थ्य, खोप, परिवार नियोजन, मानस स्वास्थ्य, दुर्व्यसन, जल, फोहरमैला, Vital Statistics, जनसंख्या अध्ययन, पोषण, Carbohydrate, Protein, Fat, Vitamin, खनिज, लवण, कुपोषणजन्य व्याधिहरू

५.२ निम्न सरुवा रोगहरूको परिचय, संक्रमण, लक्षण र उपचार व्यवस्था:-

बिफर (Smallpox), ठेउला (Chickenpox), दादुरा (Measles), हाँडे/कर्णमूलशोथ (Mumps) भ्यागुते रोग (Diphtheria), धनुष्टंकार (Tetanus), लहरेखोकी (Whooping Cough), पोलियो/अङ्गघात (Poliomyelitis), सन्निपात ज्वर (Typhoid), मष्तिष्क ज्वर (Meningitis), क्षयरोग/राजयक्ष्मा (Tuberculosis), कुष्ठरोग (Leprosy), यकृतशोथ (Hepatitis), विषमज्वर (Malaria), आउँ (Amoebiasis), कालाज्वर (Kalazar), क्षीपद (Filaria), दाद/दद्रु (Ringworm), गण्डुस्पदक्रिमी (Roundworm), स्फितक्रिमी (Tapeworm), चूर्ना (Threadworm), अङ्कुसे जुका (Hook worm), हैजा (Cholera), अतिसार (Diarrhoea), अलर्कविष (Rabies), लुतो/पामा (Scabies)

६. शल्य

६.१ यन्त्र, शस्त्र, व्रणशोफ, विद्रधि, सद्योव्रण, अष्टविधशस्त्र कर्म, रक्तावसेचन, क्षारकर्म, अग्निकर्म, दरध, अर्श, भगन्दर, दुष्टव्रण, परिकर्तिका, मूत्राश्मरी, वाताष्ठीला, भग्न, वृद्धि, रक्तस्राव, शूल (Acute Abdomen) हरुका कारण, लक्षण, उपद्रव, चिकित्सा, बन्धन, Catheter, डूस (Douch), Ryle's Tube को ज्ञान

खण्ड: ख

७. शालाक्य

७.१ नासारोग, शिरोरोग, मुखरोग, कर्णगतारोग, नेत्रगतारोगहरूको संख्या, लक्षण एवं सामान्य चिकित्सा

८. कौमारभृत्य, स्त्री तथा प्रसुति रोग

८.१ स्त्रीरोग परिभाषा, ऋतु सम्बन्धी विकार, श्वेतप्रदर, योनिव्यापद, गर्भाशयभ्रंस, वन्ध्यत्व, स्तनविद्रधि, गर्भ, गर्भिणी व्यवस्था, गर्भव्यापद, गर्भिणी व्याधिहरू, प्रसव विज्ञान, प्रसवव्यापद, सूतिकाकाल, मातृशिशु कल्याणबारे ज्ञान

८.२ नवजात शिशु परिचर्या, स्तन्य प्रकरण, आहार, वृद्धिविकास, खोप, कुपोषणजन्य व्याधि, नाभीतुण्डी, नाभीपाक, दन्तोद्रेदकालीन व्याधि, बालातिसार, क्षीरालसक, गुदपाक, गुदभ्रंस, कुकुणक, पारिगर्भिक, प्रतिश्याय, श्वास, कास, कामला, मुखपाक, कृमि, शैशवीय पक्षाघातहरूको निदान, लक्षण, सामान्य चिकित्सा, बालग्रह बारे ज्ञान

९. स्वस्थवृत्त तथा प्राथमिक उपचार

९.१ स्वस्थवृत्त ज्ञान:- दिनचर्या, धारणीय, अधारणीय वेग, भोजन, हिताहिताहार, त्रिविध उपस्तम्भ, ऋतुचर्या, जनपदोर्ध्वंस, आचार, रसायन, अष्टांग योग, सद्वृत्त

९.२ प्राथमिक उपचार:- Shock, विष सेवन, नाक, कान, आँखा, वाह्य वस्तु निष्कासन, चोटपटक, रक्तस्राव, दग्ध, Frost bite, Altitude Sickness, बौलाहा जनावर, सर्प र किराहरूको टोकाई एवं व्यवस्थापन

१०. निदान चिकित्सा

१०.१ षट्-क्रियाकाल, आम चिकित्सा, पञ्चनिदान, बाजीकरण, रसायन, ज्वर, अम्लपित्त, अतिसार, प्रवाहिका, ग्रहणी, अर्श, अग्निमान्द्य, कृमी, पाण्डु, कामला, राजयक्ष्मा, रक्तपित्त, कास, श्वास, हिक्का, स्वरभेद, छर्दि, मूर्छा, आमवात, सन्धिवात, वातरक्त, शूल, गुल्म, मूत्रकृच्छ्र, मूत्राघात, मूत्राश्रमरी, अष्टोदर, शोथ, कुष्ठ, शीतपित्त, उदरद, कोठ, विसर्पहरूको ज्ञान

१०.२ आत्ययिक चिकित्सा व्यवस्था ज्ञान, Status Asthmaticus, Coma, Shock, Haemorrhage, Hyperpyrexia, Hypothermia, मूत्रावरोध, Dehydration.

११. Health management

११.१ Descriptions of Health care systems in Nepal, Health related Organizations, Primary Health Care, Health Management and Planning, Leadership, Disaster, Budgeting. Roles and job descriptions of health workers, Human Resource

Training, Recording and Reporting of Health data, AHMIS, National health programs, Global health situation, Major health issues of Nepal.

१२. ऐन तथा नियमहरू

- १२.१ राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७६ र राष्ट्रिय आयुर्वेद स्वास्थ्य नीति, २०५२
- १२.२ कर्मचारी सेवा शर्त सम्बन्धी प्रचलित ऐन नियमहरू
- १२.३ जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ र जनस्वास्थ्य सेवा नियमावली, २०७७
- १२.४ कोशी प्रदेश जनस्वास्थ्य ऐन, २०७७
- १२.५ आयुर्वेद चिकित्सा परिषद् ऐन, २०४५
- १२.६ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ (स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित विषय)
- १२.७ सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ तथा प्रदेश सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०७७
- १२.८ भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९
- १२.९ सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४
- १२.१० प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७९
- १२.११ नेपालको संविधान (स्वास्थ्य सम्बन्धी मौलिक हक तथा नीतिहरू)

नमूना प्रश्नहरू (वस्तुगत बहुवैकल्पिक)

१. कफ प्रकृति पुरुषको लक्षण कुन हो ?
(क) गम्भीर बुद्धि (ख) धीमान
(ग) वाचाल (घ) अतिस्वेद
२. काञ्चनारको प्रधान कर्म के हो ?
(क) गण्डमालानाशन (ख) विषघ्न
(ग) रसायन (घ) पाचन
३. वात दोषको प्रधान शमन औषधि कुन हो ?
(क) घृत (ख) तेल
(ग) मधु (घ) रास्ना
४. कुष्ठघ्न कुन द्रव्यको पर्याय हो ?
(क) खदिर (ख) तुवरक
(ग) नीम (घ) वाकुची
५. कुन द्रव्य सर्वश्रेष्ठ अग्निदिपक हुन्छ ?
(क) चित्रक (ख) मोथा
(ग) घृत (घ) उष्ण जल

नमूना प्रश्नहरू (विषयगत)

१. वात दोषको भेद, स्थान तथा कर्महरूको वर्णन गर्नुहोस् । (१+१+३ = ५)
२. योगको परिभाषा दिई अष्टाङ्गयोगको वारेमा प्रकाश पार्नुहोस् । (१+४ = ५)
३. आमवात रोगको परिभाषा, निदान, भेद, लक्षण, चिकित्सा एवं साध्यासाध्यताका विषयमा चर्चा गर्नुहोस् ।
(१+२+१+२+४= १०)